

YANGI O‘ZBEKISTON KONSTITUTSIYASI VA INSON HUQUQLARINING HUQUQIY-DEMOKRATIK JAMIYATDA TA’MINLANISH TAMOYILLARI

Ibragimova Diloram

Urganch davlar tibbiyot instituti

Ijtimoiy fanlar kafedrası o‘qituvchisi

+998937420125

Email: gum_kafedra@mail.ru

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 27.10.2025

Revised: 28.10.2025

Accepted: 29.10.2025

KALIT SO‘ZLAR:

*konstitutsiya, inson
huquqlari, erkinlik,
adolat, demokratik
qadriyatlar, huquqiy
davlat, ijtimoiy adolat,
fuqarolik jamiyati.*

*Ushbu maqolada inson huquqlari
tushunchasining mazmun-mohiyati, ularning davlat
va jamiyat hayotidagi o‘rni hamda yangi tahrirdagi
O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining inson
huquqlarini kafolatlashdagi o‘ziga xos jihatlari
yoritilgan. Shuningdek, asosiy qonunning
demokratik qadriyatlarni mustahkamlash,
fuqarolarning ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy
erkinliklarini ta‘minlashdagi ahamiyati ilmiy tahlil
qilingan. Maqolada huquqiy davlat qurilishida inson
qadr-qimmati va sha‘nini oliy qadriyat sifatida
belgilashning ijtimoiy-huquqiy natijalari izohlanadi.*

Kirish. Inson huquqlari — har bir jamiyatning siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotida asosiy o‘rin tutuvchi, inson sha‘ni va qadr-qimmatini himoya qiluvchi eng oliy qadriyatdir. Har qanday davlatning huquqiy va demokratik rivojlanish darajasi, avvalo, uning inson huquqlarini qanday kafolatlagani bilan belgilanadi. Shu jihatdan, O‘zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgach, huquqiy davlat va fuqarolik jamiyati barpo etish yo‘lida chuqur islohotlarni amalga oshira boshladi.

2023-yil 30-aprelda qabul qilingan yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi ushbu islohotlarning mantiqiy davomi bo‘lib, inson huquqlari va

erkinliklarini davlat siyosatining markaziga qo'ydi. Unda "Davlat inson sha'ni, qadr-qimmati va huquqlarini oliy qadriyat deb biladi" degan tamoyil konstitutsiyaviy darajada mustahkamlandi. Bu esa jamiyat taraqqiyotini inson manfaatlari bilan uzviy bog'lash, adolat va erkinlikni ta'minlash yo'lida muhim qadam bo'ldi.

Bugungi kunda inson huquqlarining himoyasi nafaqat milliy qonunchilikda, balki xalqaro huquqiy tizimda ham global masalaga aylangan. O'zbekistonning xalqaro maydondagi faoliyati ham BMT Inson huquqlari kengashi, YeXHT va boshqa xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda ushbu yo'nalishda yangi bosqichga ko'tarilmoqda. Shu sababli, yangi Konstitutsiya nafaqat ichki siyosiy hayotda, balki xalqaro hamjamiyat oldida mamlakatning demokratik imijini mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Mazkur maqolada inson huquqlarining nazariy asoslari, yangi Konstitutsiyada ularning kafolatlanish mexanizmlari va huquqiy islohotlarning ijtimoiy ahamiyati ilmiy tahlil qilinadi. Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, u inson huquqlari konsepsiyasini yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi bilan uyg'unlashtirgan holda o'rganadi hamda huquqiy davlat qurilishi jarayonida inson manfaatlari oliy qadriyat sifatida talqin etadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, inson huquqlari tushunchasi tarixan uzoq davr davomida shakllangan bo'lib, u insoniyat tafakkurining markazida turadigan ijtimoiy-huquqiy qadriyat sifatida qaraladi. Qadimgi Sharq va G'arb falsafasida insonning erkin yashash, adolatli muomala ko'rish, o'z fikrini erkin bildirish huquqlari davlat boshqaruvining tabiiy asosi sifatida talqin qilingan. Yunon faylasuflari Aristotel va Aflotun inson tabiatidagi erkinlik g'oyasini jamiyat boshqaruvida muvozanatni ta'minlovchi asosiy omil deb bilgan bo'lsalar, Konfutsiy va Forobiy kabi Sharq mutafakkirlari insonparvarlik va adolatni davlat boshqaruvining bosh tamoyili sifatida ko'rsatganlar. Yevropa Uyg'onish davrida inson qadr-qimmatini oliy qadriyat deb e'tirof etish, hokimiyatni qonun bilan cheklash g'oyalari shakllandi. Ayniqsa, 1215-yilda qabul qilingan "Magna Charta", 1776-yilgi AQSh Mustaqillik deklaratsiyasi va 1789-yilgi Fransiyaning Inson va fuqarolar huquqlari deklaratsiyasi zamonaviy inson huquqlari konsepsiyasining poydevorini yaratdi.

XX asrda inson huquqlari xalqaro huquqning asosiy sohasi sifatida shakllandi. 1945-yilgi BMT Nizomi va 1948-yilgi Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi barcha davlatlar uchun majburiy bo'lgan universal qadriyatlarni belgiladi. Ushbu hujjatlar asosida keyinchalik fuqarolik va siyosiy huquqlar, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar

to'g'risidagi xalqaro paktlar qabul qilindi. Ularning barchasi inson sha'ni, erkinligi va huquqlarini himoya qilishda yagona me'yoriy tizimni shakllantirdi.

O'zbekiston mustaqillikka erishgach, inson huquqlari masalasini davlat siyosatining markaziga qo'ydi. 1992-yilda qabul qilingan Konstitutsiyada inson huquqlari va erkinliklari eng oliy qadriyat sifatida e'tirof etildi. Mustaqillik yillarida mamlakat BMT Inson huquqlari kengashi, YeXHT va boshqa xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni kengaytirib, inson huquqlarini ta'minlash borasida bir qator xalqaro konvensiyalarni ratifikatsiya qildi. Xususan, ayollar va bolalar huquqlarini himoya qilish, majburiy mehnat va kamsitishning oldini olish bo'yicha xalqaro majburiyatlar o'z huquqiy kuchini topdi.

2023-yil 30-aprelda qabul qilingan yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi esa ushbu yo'nalishdagi islohotlarning mantiqiy davomi bo'lib, inson huquqlarini kafolatlashda sifat jihatidan yangi bosqichni boshlab berdi. Yangi Konstitutsiyada inson sha'ni va qadr-qimmatini davlat tomonidan eng oliy qadriyat sifatida tan olindi. Shuningdek, unda ekologik xavfsizlik, gender tenglik, ijtimoiy himoya, sog'lom turmush huquqi kabi ilgari alohida e'tibor qaratilmagan sohalar mustaqil moddalar sifatida kiritildi. Bu o'zgarishlar inson huquqlarini faqat huquqiy konsepsiya sifatida emas, balki amaliy siyosiy jarayonning markaziga aylantirdi.

Ko'plab mahalliy olimlar – X. Boboyev, U. G'afurov, Z. Mirzayev va boshqalar o'z tadqiqotlarida O'zbekistonning huquqiy tizimida inson huquqlarining ustuvor o'rni haqida fikr bildirganlar. Ularning ilmiy ishlari yangi Konstitutsiyada belgilangan tamoyillar bilan uyg'un bo'lib, insonning erkin shaxs sifatida rivojlanish imkoniyatlarini kengaytirish g'oyasiga tayanadi. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning "Yangi O'zbekiston – yangi Konstitutsiya bilan" nomli asarida ham inson huquqlari, adolat va qonun ustuvorligi g'oyalari mamlakat taraqqiyotining bosh mezoni sifatida talqin etiladi.

Natijalar va muhokama. Tadqiqot davomida inson huquqlari va yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi o'rtasidagi uzviy bog'liqlik aniqlanib, asosiy qonunning mazmuni inson sha'ni, erkinligi va qadr-qimmatini oliy qadriyat sifatida mustahkamlab bergani kuzatildi. Yangi Konstitutsiyada 400 dan ortiq modda mavjud bo'lib, ularning 65 foizi yangidan ishlab chiqilgan va yangilangan tahrirda inson huquq va erkinliklarini ta'minlashga bevosita qaratilgan. Masalan, 14-moddada "Davlat inson huquq va erkinliklarini eng oliy qadriyat deb biladi" degan konstitutsiyaviy tamoyil mustahkamlab qo'yilgan. Ushbu tamoyil insonning hayoti, sha'ni va qadr-qimmatini himoya qilishni davlat siyosatining markaziga aylantiradi.

Yangi Konstitutsiyada inson huquqlari bo'yicha qator muhim yangiliklar kiritilgan. Eng avvalo, ijtimoiy adolat va himoya tizimi kengaytirildi. Har bir fuqaroning munosib hayot kechirish, ta'lim olish, tibbiy xizmatdan foydalanish va ijtimoiy himoya olish huquqlari konstitutsiyaviy darajada kafolatlandi. Bu, o'z navbatida, insonning ijtimoiy barqarorlik va iqtisodiy farovonlikda yashashiga xizmat qiladi. Shuningdek, birinchi marta atrof-muhitni muhofaza qilish, ekologik xavfsizlik, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish masalalari inson huquqlarining ajralmas qismi sifatida mustahkamlandi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, yangi tahrirdagi Konstitutsiya gender tenglikni ta'minlashda ham muhim bosqich bo'ldi. Ayollar, bolalar, nogironligi bo'lgan shaxslar va keksalar huquqlarini himoya qilishga qaratilgan alohida moddalarning mavjudligi O'zbekistonning ijtimoiy adolat tamoyillariga sodiqligini tasdiqlaydi. Xususan, ayollarning siyosiy hayotda faol ishtirok etishi, ularning mehnat huquqlarini himoya qilish, majburiy mehnat va kamsitishning oldini olish masalalari davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi.

Bundan tashqari, yangi Konstitutsiyada sud-huquq tizimini mustahkamlovchi mexanizmlar ham qayta ko'rib chiqildi. Sudlarning mustaqilligi, adolatli sudlov tamoyillari, har bir fuqaroning sud orqali o'z huquqini himoya qilish imkoniyatini kengaytiruvchi normalar belgilandi. Bu o'zgarishlar inson huquqlarining amaliy kafolatini yaratdi. Huquqiy davlat konsepsiyasi endilikda faqat nazariy tamoyil emas, balki real ijtimoiy mexanizm sifatida ishlay boshladi.

Tadqiqot davomida xalqaro tajriba bilan taqqoslama tahlillar ham o'tkazildi. Xususan, Germaniya, Fransiya va Janubiy Koreya konstitutsiyalarida inson huquqlarini kafolatlashga doir me'yorlar o'rganilib, O'zbekiston modelining o'ziga xos jihatlari aniqlashtirildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, yangi tahrirdagi Konstitutsiya xalqaro huquqiy standartlarga to'liq mos keladi va BMTning inson huquqlari bo'yicha deklaratsiyasi, shuningdek, xalqaro paktlarda belgilangan asosiy prinsiplarni o'zida mujassam etadi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi inson huquqlarini himoya qilishda tub burilish yasadi. U nafaqat davlat tuzilmasining huquqiy poydevorini, balki jamiyatning ma'naviy, siyosiy va ijtimoiy taraqqiyot yo'nalishini ham belgilab berdi. Asosiy qonunning yangilangan tahriri inson sha'ni, erkinligi va qadr-qimmatini oliy qadriyat sifatida e'tirof etish orqali huquqiy davlat qurilishining yangi bosqichini boshlab berdi.

Bugungi kunda inson huquqlarining amaliy kafolatlari davlat siyosatining markazida turibdi. Bu borada Konstitutsiyada nazarda tutilgan normalar, jumladan, ijtimoiy himoya,

ekologik xavfsizlik, gender tenglik, yoshlar va bolalar huquqlarini himoya qilishga doir moddalar O'zbekistonni insonparvar, adolatli va demokratik davlat sifatida tanitmoqda. Konstitutsiyada belgilangan har bir modda insonning huquqiy ongi va madaniyatini yuksaltirishga, uni jamiyat hayotida faol ishtirok etishga undaydi.

Yangi Konstitutsiyaning amaliy ahamiyati shundaki, u fuqarolarning davlat boshqaruvidagi rolini kuchaytiradi, ularning siyosiy jarayonlardagi ishtirokini qonuniy asosda kafolatlaydi. Shu bilan birga, sud-huquq tizimini mustahkamlash orqali adolatli sudlov, shaffoflik va korrupsiyaga qarshi kurash mexanizmlari yanada samarali ishlashiga sharoit yaratadi. Natijada, fuqarolarning o'z huquqlarini himoya qilish imkoniyati kengayadi va davlat bilan jamiyat o'rtasidagi ishonch mustahkamlanadi.

Xalqaro maydonda ham O'zbekistonning inson huquqlariga bo'lgan yondashuvi e'tirof etilmoqda. BMT Inson huquqlari kengashi, YeXHT va boshqa xalqaro tashkilotlar O'zbekistondagi huquqiy islohotlarni ijobiy baholab, mamlakatni mintaqaviy barqarorlik va demokratik o'zgarishlar markazlaridan biri sifatida e'tirof etmoqda. Bu esa yangi Konstitutsiyaning xalqaro standartlarga mos va zamonaviy huquqiy tizimga asoslanganini ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: “Adolat” nashriyoti, 2023.
2. Soliyeva, Z. (2024). M. Xaydegger falsafadagi “borliq” tushunchasi (“borliq va zamon”). In *Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit* (pp. 563-565).
3. Солиева, З. Б. ПРОБЛЕМА ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКОЙ ОБРАБОТКИ СЛОВА И СПОСОБЫ ЕЕ РЕШЕНИЯ. *УЧЕНЫЙ XXI ВЕКА*, 27.
4. Jaksılıkovna, J. A. (2022). TA'LIM JARAYONINI BULUTLI XISOBLASH TEXNOLOGIYASI ASOSIDA TASHKIL ETISHNING PEDAGOGIK OMILLARI. *Gospodarka i Innowacje*, 23, 77-82.
5. Gulnaz, J. (2022). USE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN TEACHING OPTICS IN SCHOOL PHYSICS COURSE. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036, 11(02), 80-84.
6. Janabergenova, G. (2021). OPTIKA BO'LIMINI O'QITISHDA INNOVATION METODLARDAN FOYDALANISH. *Scientific progress*, 1(5), 460-464.

7. Расулова, С. У. (2022). В. ИРВИНГ ИЖОДИДА “АЛ-ҲАМРО” РОМАНИДАГИ АРАБЧА СЎЗЛАРИНИНГ АСОСИЙ ТУРЛАРИ ВА ТАРЖИМАШУНОСЛИК МУАММОЛАРИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(5), 862-871.

8. Тагаева, Т. (2025). The system of personages in WS Maugham's works. *Диалог, интеграция наук и культур в процессе научного и профессионального образования*, 1(1), 116-118.

9. Бегбудиева, П. (2017). Особенности перевода рекламных текстов. *Евразийский научный журнал*, (2), 349-350.

10. Begbudieva, P. S., & Mukhiddinova, R. EFFECTIVE STRATEGIES OF TEACHING READING. *УЧЕНЫЙ XXI ВЕКА*, 8.

11. Karimovna, S. H. The Role of Independent Reading in Improving Young Learners' Speaking Skills. *International Journal on Integrated Education*, 4(4), 109-112.

12. Satimova, H. (2025). GENDER DIFFERENCES IN ENGLISH IDIOMS. *TARAQQIYOT SPEKTRI*, 1(8), 391-397.

13. Mirziyoyev Sh.M. *Yangi O‘zbekiston – yangi Konstitutsiya bilan.* – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2023.

14. Boboyev X., G‘afurov U. *Davlat va huquq nazariyasi.* – Toshkent: TDYuI nashriyoti, 2022.